

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2006-2007

IV. HAÇLI SEFERİ VE GANİMETLER KENTİ KONSTANTİNOPOLİS

Ayla Ödekan

4. Haçlı Seferi'nin ardından tarihte gerçekleşmiş önemli bir yağma olayıyla karşılaşyoruz. Her savaş sonrasında tarihte öyle olmuş, ele geçirilen kentler bir ganimet olarak nitelenmiş ve yağma edilmiş. Bu kez bu olayın çarpıcılığı, özelliği ise tarihe Kentler Kraliçesi olarak geçmiş bir kentin yağmalanmasıdır.

Yağma sözcüğünün sözlük anlamı 1. birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, çapul, talan 2. baskı ve zor kullanılarak elde edilmiş olan.

Sayının çok olması (tek olursa hırsız diyoruz)
Zor kullanılması (yasal yollarla değil)
Mal
Alma- sahip olma
Kaçma

Ganimet sözcüğünün karşılığında 1. savaşta düşmandan ele geçirilen mal, 2. bir rastlantı sonucunda elde edilen kazanç ya da olanak

Mal, kazanç
Üretmeden elde edilen

Konuşmam bu iki sözcüğe dayalı olarak gelişecek. Bu iki sözcüğün kentle olan ilişkisini bir örnek üzerinde inceleyeceğiz. Konuşmamın birinci bölümünde bu iki sözcük üzerinde duracağım. İkinci bölümde Konstantinopolis'in "Kentler Kraliçeliğinden Ganimetler Kenti" ne dönüşümünü, söz gelimi yağmalama olayını, yazılı kaynaklardan izleyeceğiz. Üçüncü bölümde ise "ganimet" olarak nitelenen yapıtlardan seçmelerle karşılaşacağız.

Tarihin bir değişken çizgisi var. Buna evrim çizgisi diyebiliyoruz. İmparatorluktan ulusa ve sonra da ulus sonrasına uzanan bir çizgi bu. Kimileri bunu sürekli ivme kazanan bir çizgi olarak düşünüyor.

Tarihin bir de değişmeyen düz bir çizgisi olduğunu ise 21. yy da anladık. Oysa, 20. yy ortalarında sürekli evrim bizim umudumuzdu. Bu tarihsel ivme sürekli artacak ve artarken de peşi sıra tüm sorunları da çözümlenecek diye düşünüyorduk. Latin İşgali'nin Konstantinopolis yağmasına geçmişte olmuş lanetlenen bir olay olarak bakıyorduk. Şimdi ise, "Binbir Gece Masalları'nın Kenti" olarak 13. yüzyılda Konstantinopolis'le yarışan Bağdat kentinin yaşadığı vahşeti tüm canlılığıyla izliyoruz.

Doğal, kültürel, jeopolitik ve ekonomik nedenlerden Hunlar, Avarlar, Araplar, Slavlar, İranlılar, Latinler ve Türkler'in gözleri "Kentlerin Kraliçesi"nin üzerinde olmuş, bu tanımın ardına "Ganimetler Kenti" tanımı gizlenmiştir. Uzun yıllar saldırılara dirense de Konstantinopolis iki saldırıya karşı koyamamıştır: biri 13. yüzyılda Latin, ötekisi ise 15. yyda Osmanlı saldırısı. Konstantinopolis, 15. yy.da Türklerin eline geçince de 20. yüzyılın ilk çeyreğinde, kısa bir süre işgal dönemini atlatarak, dünya kenti olma özelliğini korumuştur. Bu kez de "Taşı Toprağı Altın Kent İstanbul" tanımlamasıyla karşılaşılıyor. Yine özel, değeri yüksek bir kent. Ancak, 20. yüzyılın ikinci yarısı gecekonduların yaygınlaşması, tarihi çevrenin tahrip edilmesi, yerel ve yabancı finans gruplarının yoğun ilgi odağı olması bizi farklı bir yağma kültürüyle karşı karşıya getirir. Birinci sözlük tanımı yerine ikinci tanım anlamı geçerli oluyor.

Geçmişten gelerek Yeniden Doğuş, Akıl Çağı, Aydınlanma, Bilgi Çağı ve sonrasına doğru yol alıyoruz. Öbür yanda ise, bu ilerlemeyle birlikte değişmeyen bir "kör nokta" var. Kölelik, sömürgecilik, küreselleşme sözcükleriyle ifade edilen bir gerçek var. Terminoloji değişiyor ama tanımın özünde değişiklik olmuyor. Bu sözcüklerin her birinin arkasında "bir çıkar uğruna güce sahip olma", "bir ben", "bir iktidar" içgüdüleri yatıyor mu? Demek ki bu öz, biçimsel olarak değişim gösteriyor. Adeta bir bukalemenun gibi.

FOTO A1 Kentin Konumu

Konstantinopolis, 13. yüzyılda unutulması zor bir yağma olayıyla karşı karşıya gelmiş ve antik çağdan öteye kazandığı güzelliklerin ve zenginliklerin önemli bir grubunu yitirmiştir. 1095'te II. Urbinus'un Haçlıları Kutsal Topraklar'a yönlendirmek için yaptığı konuşma ilginçtir:

II. Urbinus'un Clermont Konsili'nde yaptığı konuşma:

Konuşmasında Kudüs ve Konstantinopolis'ten üzücü haberler geldiğini belirterek devam etmektedir" İran Krallığından bir soy (Türkler), lanet bir soy, Tanrıya yabancılaşmış bir soy, ... oralandaki Hristiyanların topraklarını ele geçirmişlerdir. Ve ateş ve yağmayla bu kentlerdeki kentlilerin sayılarını azaltmışlardır.... esirlerin bir bölümünü kendi kentlerine götürmüşler, bir bölümünü vahşi işkenceyle öldürmüşlerdir. Tanrının kiliselerini tahrip etmişler ya da kendi dinlerinin gereksinimi için uyarlamışlardır. Altarları pislikleriyle kirlendikten sonra tahrip etmişlerdir... Yunan Krallığı onlar tarafından parçalara ayrılmıştır... Nefretiniz yok olsun, kavgalarınız son bulsun... Kutsal Topraklar'a giden yola adım atın, bu toprakları günahkârlardan kurtarın."

Bu konuşmadan anlaşılacak Aleksios'a atfedilen bir mektup var ve Aleksios mektubunda batıdan yardım istemektedir.

FOTO A2 Aleksios para İSTANBUL'UN RÖLİKLERİ

E. Jaoranson, "İmparator Alexios'un Flander Kont'una Sahte Mektubuyla ilgili Sorunlar" American Historical Review, 55, 1950,815

Bu kentte Tanrının en değerli rölikleri bulunmaktadır. Örnek olarak: bağlandığı sütun, kamçılandığı kamçı (kırbaç), giydirdikleri kırmızı kaftan (cübbe) (robe), taçlandırılmış dikenli çember, asa yerine elinde tuttuğu kamyş, haçın önünde çıkartılan giysi (garments), gerildiği haçtan önemli bir tahta parçası, tutturulduğu çiviler (affived), göğe çıktığıktan sonra mezarında bulunan keten giysiler (clothes), beş ekmek (loaves) ve iki balıktan 12 sepet dolusu kalanlar, Aziz Yahya'nın saçlı ve sakallı tüm başı, birçok Masumun (Innocents), önemli havari ve rahiplerin (apostels), din şehitlerinin gövde ve rölikleri, Aziz Stefan'ın, bakirelerin, günah çıkartmışların- bu sonuncular o kadar çok ki belgelemeye bile gerek görmedik. Oysa bu rölikler uğruna savaşmaya niyetleri yoksa ve altına daha fazla tutkun iseler bütün dünyada bulacaklarından daha fazlasını burada bulabileceklerdir. Konstantinopolis'in kiliselerindeki hazine odaları altın, gümüş, (gems) değerli taşlar ve ipekli kumaşlarla (garments i.e., vestments) doludur. Tüm dünya kiliselerini (suffice) dolduracak. Ancak Tanrının Zekası olarak tanınan Aya Sofya'daki değer biçilemeyen hazine öteki kilisedekilerin tümünü aşar, Süleyman'ın Tapınağı'na eşittir.

Soyluların varlığı için ne diyebilirim, ya normal tüccarların varlıklarının miktarını kim bilebilir? Eski İmparatorların hazinelerinde neler neler var? Hiç kimse ağzına alamaz. Çünkü orada sadece Bizans İmparatorlarının değil tüm Roma İmparatorlarının hazineleri buraya getirilmiş ve saraylarda saklanmıştır. Daha ne söyleyeyim? Saklı olan gözle görülebilen çok fazla. O nedenle acele edin ve tüm gücünüzle savaşın ki bu hazineler Türklere ve Peçeneklerin eline geçmesin."

Bu mektup bilim insanları arasında tartışmalıdır. Aleksios yazmış veya yazmamış, ya da bir metnin Fransa'da revizyonu yapılmış olabilir. Burada bizi ilgilendiren mektubun bilimsel niteliği değil, 1054'de, Papalık ile Konstantinopolis Patrikhanesi arasında yaşanan mezhep ayrımına karşın I. Aleksios'un kent zenginliklerini vurgulayıp yardım istemesidir. II. Urbinus'un konuşmasından da böyle bir talebin olduğu anlaşılıyor, kentin sahip olduğu tüm zenginliklerle kenti pazarladığı. Bizans 1071'de bir yandan İtalya'da son topraklarını Sicilya'daki Norman Dükaliğine kaptırmıştır, bir yandan da doğuda Malazgirt'te Türkler'e yenilmiştir. 1081'de imparator olan I. Aleksios batıda Adriatik'i geçip Balkanlar'a saldıran Normanları yener, ama doğuda sorun büyütür.

FOTO A3 Aleksios ve Münzevi Pierre

I. Haçlı seferi 1096'da gerçekleşir. İlk grup Münzevi Pierre komutasında bir dilenci ordusudur. Asıl birlik 1097'de Konstantinopolis surlarının önünde karargâh kurar. Aleksios onları Anadolu'ya geçirmeyi başarır.

IV. Haçlı Seferi'ne dek Konstantinopolis tehlikeleri atlatır. İç sorunlarından ötürü IV. Haçlı Seferi'ni atlatamaz. 1195'te II. İsaakios kardeşi tarafından tahtan indirilir, gözlerine mil çekilir ve kardeşi III. Aleksios adıyla tahta çıkar. Barbarosso'nun oğlu VI. Heinrich, III. Aleksios'un tarafını tutar. İsaakios'un oğlu Aleksios babasını yeniden tahta çıkarmak için destek arama amacıyla Germen Sarayı'na kaçar. Bu, IV. Haçlı Seferinin başlamasına ortam hazırlar.

Haçlılar deniz yoluyla Mısır'a gitmeyi düşünürler. Venedik donanmasını onların emrine verir ama karşılığında para ister. Haçlılar istediği parayı veremezler. Duka Enrici Dandolo borçlarını Macarların elindeki Zaza kentini fethederek ödemelerini söyler. Papa Venedik'i afaroz eder. Philippe von Swaben 800.000 altın ve Papa'nın otoritesini tanıma sözü karşılığında Bizans tahtını ele geçirmelerini isteyen Aleksios'un teklifini Papa'ya götürür. Bunun üzerine Papa kabul eder. Bu seferde Haçlılar artık paralı asker olmuşlardır.

FOTO A4. Liste İmp. Harita

1203 baharında Zara alınır, hazıranda Kostantinopolis önündedirler. İlk saldırı sonunda III. Aleksios kaçmıştır. Kör II. İsaakios hapisten çıkarılır. Oğlu IV. Aleksios ile birlikte tahta geçirilir. IV. Aleksios 4000000 altın toplar. Bu para Haçlılarla Venedikler arasında paylaşılır. Haçlılar geri kalanı da ister. Halk isyan eder. Tahta III. Aleksios'un damadı V. Aleksios Dukas Murtzuflos'u geçirir. O da borcu ödemeyi reddeder. O zaman Haçlılar alacaklarını kendileri tahsil etmeye karar verirler. 1204 13 Nisan'da kent düşer ve 3 gün boyunca yağmalanır 3 600 000 altının büyük bölümü Venediklilere olan borca gider.

Ekonomik açıdan sorunlar yüklü bir Haçlı Seferiyle karşı karşıyayız. Sonunda kent yağmalanır. 1965'de yayımlanmış olan Haçlılar Tarihi kitabı yazarı Runciman'ın bu olayla ilgili olarak "İnsanlığa IV. Haçlı Seferi'nden büyük suç işlenmemiştir" demektedir.

Yağmalama konusunun çeşitli belgelerde ele alındığını görüyoruz. Örnek olarak Nikoetas Koniates "Historia'sı", Clari'li Robert ve Geoffrey de Villehardouin'un "La Conquete de Constantinople" unda kent yağmalaması geniş bir biçimde anlatılmaktadır.

FOTO A05. Liste

Ayrıca ganimet olarak batıya giden dinsel yapıtların kapsamlı bir listesi 1876 Le Comte Riant tarafından çıkartılmıştır.

İşgal öncesi Konstantinopolis hazinelerinin Franklarla Venedikliler arasında bölüşülmesinin planlandığı anlaşılıyor. Bu paylaşımda Venedik 3/8, Frank İmparatorluğu 2/8, Haçlılar (seferi yöneten din adamları) 3/8 pay alıyor. Tarihler Konstantinopolis'in alınışında 5 din adamının (piskopos) olduğunu belirtir.

Kayıtlarda gönderiler iki grupta gösteriliyor:

1. Resmi gönderiler:

- . 3/8 Venedik payı
- . 2/8 İmparatorluk payı
- . 3/8 Latin din adamları payı
- . Daha sonraki tarihlerde din adamları tarafından gönderilenler.

2. Özel Gönderiler

- . Venedikliler
- . Latinler

Anlatımları çarpıcı bulduğum için, iki metin üzerinden, örnekleme yapmak istiyorum Birincisi Fransız şövalye Clari'li Robert'ten olacak. Bir batılının gözünden anlatım. Kentler Kraliçesi'nin zenginlikleriyle karşılaştığında duyduğu çöşküyü bize iletiyor. İkincisi ise, Bizanslı tarihçi Niketas Khoniates'tan. 3 gün süren yağmalama olayında canını kurtarıp İznik'e kaçmayı becermiştir. 1217 yılına dek İznik'tedir. Konstantinopolis'te var olan antik sanat yapıtlarının tahribini büyük bir hüzünle anlatmaktadır.

FOTO. A6. Savaş

KONSTANTİNOPOLİS'İN KUTSAL RÖLİKLERİ

Clari'li Robert, The Conquest of Constantinople, çev. E.McNeal, New York, 1964, pp. 102-5 Bk. Deno)

"Kent ele geçirilip göçmenler yerleştirildiğinde ve saraylara girildiğinde, size söylediğim gibi, saraylarda beklenenin çok üstünde zenginliklerle karşılaştılar. Boukoleon çok zengindi. Şimdi size söyleyeceğim. Markilerin sahip olduğu bu sarayda her odası birbirine bağlı ve altın mozaiklerle kaplı 500 adet oda bulunmaktaydı. Büyük küçük tam 30 adet şapel vardı. Bunların içinde Kutsal Şapel denilen şapel o kadar zengin ve asildi ki menteşelerinden bantlara gümüşten olmayan tek madeni aksam ı ve porfir, yeşim taşı ya da değerli taşlardan olmayan tek kolonu yoktu . Döşeme dümdüz ve parlak beyaz mermerdi, sanki kristal. Öyle soylu, öyle zengindi ki kimse güzelliğini ve zerafetini anlatamaz size. Bu şapel değerli röliklerle doluydu. Bu şapelde Gerçek Haç'ın iki parçası bulunmaktaydı, bir adamın bacağı kalınlığında ve yaklaşık 1 metre boyundaydı. Lordun gövdesine saplanan demir mızrak (lance), elini ve bacaklarını delen iki çivi ve kristal ufak şişe içinde bir miktar kanı vardı. Burada Cavalry Dağı'na çıkartırlarken giydiği ve üzerinden alınan gisi (tunic), onu taçlandıran kamıştan yapılmış bıçak ucu gibi sivri dikenlerle biçimlenmiş kutsal taç, Meryem'in (our lady) giysisi ve aziz Yahya'nın başı. Daha bir sürü rölikler vardı. Bunu anlatmam olanaksız.

Size söylemeyi unuttuğumuz bir başka rölik var. Ağır iki gümüş zincirle şapelin ortasında asılı iki altından kap vardı. Bunlardan birinde bir kiremit diğeri bir kumaş bulunmaktaydı. Şimdi size bunların nereden geldiğini anlatacağız. Bir zamanlar kutsal bir adam vardı Konstantinopolis'te. Söylendiğine göre bu kutsal adam tanrı aşkına bir dulun evinin örtüyordu. Çatıda çalışırken Tanrı ona gözüktü. Bu kutsal adam bir beze sarılmıştır. Tanrı ondan sarılı olduğu bezi ister. İyi yürekli adam bezi verir. Tanrı bezle yüzünü siler, böylece yüzü beze geçer. Bezi geri verir ve saklamasını ve hastaları bu bezle iyileştirmesini söyler. Ona kim inanırsa iyileşecektir. İyi adam onu alır ve yola koyulur. Ancak yoluna koyulmadan önce bezi akşam duasına dek kiremitin altına saklar. Akşam duasından sonra bir bakar ki bezdeki yüzün izi kiremitin üzerine de geçmiş. İyi adam kiremit ve bezle bir çok hastayı iyileştirir. İşte şapelin ortasında bu iki rölik asılı duruyordu.

Bir başka rölik ise bir levhanın üzerinde bulunan Aziz Demetrius'un imgesidir. Bu imge bulunduğu yerde zetinyag akıtmaktaydı. Kentte bir başka saray daha vardı, Blachernae. Burada 20 şapel ve en azından 200 oda ya da 300, her biri birbirine bağlı ve altın mozaikle kaplı. Bu saray o kadar zengin ve soyluydu ki kimse anlatamaz. Blachernae büyük bir hazineye sahipti. Burada imparatorların değerli taçları ve altından süs eşyaları, ipek ve altından kumaşlar, altın ve zengin imparatorluk giysileri ve değerli taşlar ve bir sürü zenginlikler hiç kimsenin saraylarda ve kentin çeşitli yerlerinde var olan zenginlikleri anlatması olanaksız."...

FOTO. A7. Savaş

Niketas Historia'sı'nda bir bölümü antik sanat yapıtlarına ayırmıştır. Bu bölümde uzun uzun heykelleri tanımlamakta ve nasıl tahrip olduklarını anlatmaktadır. Önce tanımladığı heykellere bir göz atalım. Sonra da duygularını paylaşmak için bir kaç tanımlamasının ayrıntısına girelim.

- . Konstantinos Formunda duran Hera heykeli
- . Aphrodite heykeli
- . Paris Aleksandros heykeli
- . Mekanik heykeller
- . Herakles heykeli
- . Peşinde eşekçi olan eşek heykeli
- . Rhomos ve Rhomylos'u emziren dişi kurt heykeli
- . Arslan ile boğuşan adam heykeli
- . Hipotam heykeli
- . Hortumunu sallayan Fil heykeli
- . Ön tarafları güzel kadınları arka tarafları korkunç vahşi hayvanları anımsatan Sfenksler
- . Koşumsuz, kişneyen, kulakları dik, şaha kalkarken oyumbaz ve yumuşak at heykeli
- . Odysseus'un germilerine atlarken eğilmiş vahşi bir hayvan biçiminde Skylla (korkunç deniz canavarı)
- . Sihirli sanatın parlak bir heykeli kartal heykeli
- . Helena heykeli
- . At üzerinde adamlarla birlikte bir kadın heykeli
- . Arabacılar heykeli
- . Üzeri pulla kaplı bir hayvanı boğan bir hayvan heykeli

Foto A8**GANİMET OLARAK YURTDIŞINA GİDEN YAPITLARDAN ÖRNEKLER**